

EEN BOEDELINVENTARIS VAN EEN DEVENTER KANUNNIK OMSTREEKS 1518

B. Dubbe

Het bodemonderzoek betrekking hebbend op de tijd na de Romeinse overheersing heeft hier te lande eerst na de Tweede Wereldoorlog een grote vlucht genomen. Ik herinner mij nog de tijd, dat archeologen min of meer laatdunkend deden over de activiteiten van lieden die zich bezighielden met de archeologie van de Middeleeuwen en latere perioden. Een van de oorzaken die deze tak van bodemonderzoek in de kaart speelde, waren de in de oorlog van 1940-'45 aangerichte verwoestingen. Daardoor werd het mogelijk om op voorheen niet toegankelijke plaatsen, zoals kerken, gebouwen en woonhuizen, onderzoek te doen naar de bouwgeschiedenis. Al spoedig werd dit onderzoek uitgebreid naar ruïnes van kastelen, waarbij de naam van prof. dr. J.G.N. Renaud niet mag worden vergeten. Bij dit onderzoek kwamen ook allerlei voorwerpen aan het licht, die een, zij het beperkte, indruk geven van het leven van onze verre voorouders. Beperkt, aangezien het immers vaak eenvoudige objecten zijn, die voornamelijk behoren tot het eet-, drink- en kookgerei, veelal van aardewerk of glas, soms al naar gelang de bodemgesteldheid, metalen voorwerpen of fragmenten daarvan; en daarnaast restanten van hout, been of leer. Ze werden om een of andere reden weggeworpen of gingen op andere wijze verloren.

Wie zich echter een voorstelling wil maken van bijvoorbeeld de volledige inventaris van een woning uit de Middeleeuwen, moet ook andere bronnen te hulp roepen, zoals schilderijen, prenten, door de eeuwen bewaard gebleven objecten, schriftelijke bronnen als testamenten of rekeningen en boedelinventarissen, daar archeologische vondsten slechts een zeer beperkte indruk geven van een inboedel als geheel.

Boedelinventarissen geven dikwijls een goed beeld van een inboedel, echter met de beperking dat juist eenvoudige zaken vanwege de geringe waarde vaak niet worden vermeld. Hier biedt de archeologie de helpende hand door klaarheid te verschaffen over de vorm en de versiering, gegevens die in een boedelbeschrijving zelden worden aangetroffen. Teneinde zich een goed beeld te kunnen vormen van de inboedel van een middeleeuwer en daarmee

van zijn levensomstandigheden, is het van belang alle hierboven vermelde bronnen te benutten; ten behoeve van dergelijk onderzoek is het van belang om de schaarse middeleeuwse boedelinventarissen zoveel mogelijk te publiceren.

Een voorbeeld van een dergelijke inventaris is die van Johannes Ockell, kanunnik van de Grote of Lebuinuskerk te Deventer. Hij overleed in 1518.¹ Over hem is weinig bekend. Kort voor zijn dood 'in het jaar der Heeren M(D)XVIII,² heeft de Eerwaardige Heer Johan Okel, de oudste kanonnik van S. Lebuinuskerk te Deventer, dit laten aantekenen; en aan dezelve kerk, voor het gebruik der Heeren, twee Antifonaalen geschonken; te weten een zomer en een winter stuk'.³ Veel meer weten wij niet over hem.

De beschrijving van zijn inboedel, die na zijn overlijden werd opgemaakt door notaris Bernardus van Arnhem, wordt voorafgegaan door een in het Latijn gestelde clausule uit het testament betreffende de bestemming der goederen. Hieruit blijkt dat zijn huishoudelijke inboedel, met uitzondering van het zilverwerk, na zijn dood moest worden beschreven en in de vorm van een inventaris diende te worden geregistreerd. Daarna kreeg zijn bloedverwant Johannis Ockell junior (een neef) de inboedelgoederen in vruchtgebruik. De inventarislijst werd ook aan de deken en het kapittel van de Deventer kerk overgedragen, want na de dood van de vruchtgebruiker moesten de goederen in het openbaar worden verkocht ten bate van de Deventer kerk. Het is deze inventarislijst die bewaard is gebleven.

Ockell woonde waarschijnlijk in een van de kapittelhuizen,⁴ dat blijkens de inventaris de volgende indeling had. Op de begane grond bevond zich de keuken (COQUINA) en een gang. Verder was daar het voorhuis (AULA) en een grote en kleine kamer. Op de verdieping waren vijf kamers, te weten 'meyster Zybertz camer', 'Stadtloenscamer', 'de voirste camer bavent sael', de 'Knechten camer' en de 'maegdencamer'. Tenslotte werd nog het 'brouhues' vermeld, dat mogelijk achter het pand heeft gestaan.

De boedel werd beschreven per vertrek te beginnen met de keuken. Aan bergmeubilair werd daar aangetroffen een tresoor, waar drie grote schotels, 'trisoirschottelen', en een 'stave' op waren geplaatst. Het 'trysoer' (trijsor, tresoor, trisoer, trusoor) is een betrekkelijk klein kastje op vrij

96 *Kieken D., A.M. Koldewij, J.R. ter Molen. Gevonden voorwerpen | Lost and found
Rotterdam Papers II, Rotterdam 2000, p. 96-101. ISBN 90-802118-3-4*

hoge poten, dat bijkans in elk huisgezin voorkwam (afb. 1). Ook kon het tresoor meer breed zijn dan hoog, soms met twee in hoogte verschillende, trapsgewijze bovenbladen.⁵

Naast het tresoor was er een schap, een in de literatuur vaak vergeten bergmeubel, waarmee zowel plankenkasten als schappen langs de muur werden aangeduid. Ze konden aanzienlijke afme-

tingen hebben.⁶ In de keuken van Heer Ockell werden er schotels, kannen, kandelaars, kookpotten en bekkens op geplaatst. Behalve dit bergmeubilair was er ook nog een 'taffel myt syn toebehoer', waarmee de schragen van hout of ijzer zullen zijn bedoeld, die het tafelblad droegen.

Opvallend is het grote aantal tinnen voorwerpen, waarvan hierna een overzicht:

1. Rogier van der Weyden (ca. 1399-1464), *De Verkondiging*, midden 15e eeuw, Musée du Louvre, Parijs. Links een 'sitten' met kussens. Op de achtergrond staat een tresoor, rechts daarvan een zetel en een bedstee. Aan de zolder hangt een geelkoperen kroontje.

KANNEN		stuks
takekan	(inhoud in die tijd ca. 3,6 liter)	1
quartekannen	(inhoud in die tijd ca. 1,8 liter)	15
mengelkannen	(inhoud in die tijd ca. 0,9 liter)	8
waarvan een met een pijp		
bierkannen	(die dagelijks werden gebruikt)	12
kinderkannetjes		4
		—
		40
		==

Take-, quarte- en mengelkannen waren maatkannen

SCHOTELS		
moysschoittelen	(groenteschotels)	12
grote schotels	(groot en klein)	21
schotels die dagelijks werden gebruikt		7
mosterdschotels	(dobbeliers)	12
mosterd was in die tijd een heel belangrijke kruiderij.		
teljoren	(snijplankjes, zowel rond, langwerpig, of vierkant. Ze werden vaak bewaard in 'holten tellioers kastkens')	24
		—
		76
		==

DIVERSEN		stuks
zoutvaten		3
mosterdpot		1
boterschotel op voet		1
koppen		3
pis-potten		3
		—
		11
		==

Hierbij moet worden aangetekend dat het ook mogelijk is dat de zoutvaten en mosterdpot van een ander materiaal waren vervaardigd, bijvoorbeeld van hout.

Het bereiden van voedsel geschiedde boven het vuur waar zich een 'Yseren boem myt vyer halen' bevond. Hiermee werd een ijzeren stang bedoeld, waar vier haalijzers aan hingen (afb. 2). Aan deze haalijzers werden de 'potten' (kookpotten) gehangen. Deze kookpotten worden wel eens abusievelijk grape genoemd, een woord dat nooit in middeleeuwse Nederlandse inventarissen voorkomt, niet Nederlands is en daarom moet worden vermeden.

In de AULA bevond zich een groot aantal kussens, 32 stuks, maar vreemd genoeg worden geen banken, stoelen of zetels vermeld waarop deze kussens

2. Jan van Coninxloo (1489-na 1546), *het mirakel van de gebroken zeef*, begin 16e eeuw, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen. In de haard een ijzeren stang waaraan haalijzers hangen. Links op de voorgrond een kookpot.

plachten te liggen. Alleen voor de haard stond een 'sitten' (afb. 1), een bank met rugleuning, die soms kan worden omgeslagen zodat men naar wens met de voor- of achterzijde van het lichaam naar het vuur gekeerd kan zitten. Een dergelijk 'sitten' wordt 'strycsitten' genoemd.

Ook in de overige vertrekken ontbreekt het zitmeubilair, behalve in de MAGNA CAMERA, waar sprake is van een 'stoell' bij het bed. Mogelijk

waren er banken die nagelvast met het huis waren verbonden, maar dan nog blijft het vreemd dat er bijvoorbeeld geen 'driestaelen' of zetels werden geïnventariseerd. Er blijkt uit dat ook boedelinventarissen wat het meubilair betreft niet altijd volledig zijn. Een andere conclusie is niet mogelijk. De verlichting in de AULA werd, behalve door een paar aan de schoorsteen bevestigde luchters, verzorgd door een grote, van een hertengewei gemaakte kroon.⁷ Geweikronen kwamen in de middeleeuwen ook in Nederland vrij veel voor, zo ook te Deventer. Ik vond er acht in Deventer boedels uit de periode 1466-1494, die betrekking hebben op huizen in één van de acht wijken waarin Deventer toen was verdeeld, namelijk de wijk Bisschopstraat. Ongetwijfeld zullen er ook geweikronen in de woningen in de andere wijken zijn geweest. Onder de kroon stond een rond tresoor. Dit is een zeldzame vorm van een tresoor. Men kende vooral langwerpige exemplaren en daarnaast vierkante, zeskantige of halfzeskantige tresoren (afb. 1). In het vertrek bevonden zich drie tafelbladen, waarvan één 'eyn kleyne cum mesaelibus et mappis', oftewel met de zaken die tot de tafel horen zoals tafellakens en servetten. Als dragers van de tafelbladen waren er drie paar schragen, die zowel van hout als ijzer konden zijn.⁸ Na de maaltijd konden de tafels worden afgebroken en terzijde worden gesteld. Aan de wand hing een schilderij met een afbeelding van wilde dieren.

In de grote kamer bevond zich een bedstee met toebehoren. Tot die bestanddelen behoorde een matras, dat uit één, twee, tweeënehalf of drie delen kon bestaan. Verder waren er een peluw, lakens, kussens en een tijk. Behalve een bedstee stond er een 'koetse' (koyttze) in de kamer, een ledikant met een hemel, en alles wat daar bij hoort. Bij het bed stond een 'haelde stoell', 'Hael' betekende in Oost-Nederland 'verborgen' of 'heimelijk'. Mogelijk is er hier sprake van een gemakstoel.

De MAGNA CAMERA werd verlicht met een geelkoperen kroon (afb.1) en twee geelkoperen kandelaars voor de schoorsteen. Heer Ockell deed zijn schrijfwerk aan een 'cantoir', een soort kastje om papieren en boeken in op te bergen, aan de bovenzijde voorzien van een schuin oplopend blad. Een dergelijk meubel is vaak te zien op schilderijen met afbeeldingen van de heilige Hieronymus

of van geleerden in hun werkvertrek. Een kast voor kleren completeerde het meubilair in deze kamer.

In de PARVA CAMERA, de kleine kamer, bevond zich eveneens een 'cantoir' alsmede een bedstee en een paar vuurbokken. Verder was daar blijkbaar niets aanwezig dat de moeite van het opschrijven waard was. De kamers op de verdieping bevatten alleen bedsteden.

In het brouwhuis stond de brouwketel met het gereedschap. Men maakte zijn eigen bier, omdat het drinken van water wegens de grote vervuiling ervan uit den boze was of zoals een gedichtje op een gildekan van een Nijmeegse zakkendrager leert:

Drinck ic win so bederf ic
Drinck ic water so sterf ic
Nochtans is het beter win gedronke en bedorve
Als water gedronke en gestorven.

De hier besproken inventaris geeft met uitzondering van het zitmeubilair een goed beeld van hetgeen een redelijk welgesteld burger in die tijd aan huisraad bezat. Jammer is het dat het zilverwerk van Ockell niet werd opgenomen in deze beschrijving. Afgezien van liturgische voorwerpen zullen dat drinkschaaltjes, kroezen, lepels en misschien een zilveren kan zijn geweest.

Inventarium utensilium post mortem quodam domini Johannis Ockell senioris inventarium et registorium utensilium domino Johanni Ockell juniori assignatorum.

In coquina

Item inden yrsten eyn trysoer myt III groete schottelen
Item eyn taekekan
Item II quart kannen
Item II metalen luchteren
Item XII burkennekes die men daghelix besyghet op der taeffelen
Item een desyn moysschoittelen die men dagelix bysyghet
Item een desyen mostertschoittelen
Item II desyen telluyren ront ende vierkant
Item XVIII groete schottelen groet ende kleyn dye op dat schap staen

Item VII dagelix schottelen groet ende kleyn dye men bysicht
 Item XIII quart kannen op dat schappe
 Item VII myngelensche kannen
 Item noch een mengelsche kannen myt een pyp
 Item III kleyn kynder kannekes
 Item III salt vatte ende een mostertpot
 Item X metalen kandelers op dat schappe
 Item een metalen doirslach⁹
 Item een spyte becken¹⁰
 Item III tynnen koppen
 Item een yseren boem myt vyer halen in de koeken
 Item III brantroyen in de koken dat mede braetyssters synt myt I tanghe
 Item II braetspytte ende II bresemenspytte¹¹
 Item II roesteren ende een taffell myt syn toebehoer
 Item een groten vleyspote
 Item V potten dye men dagelix bysighet
 Item noch II potten opt schappe
 Item een lavore opt schap
 Item II schanck ketelen
 Item II kleyn kettelen dye men dagelix besyght
 Item eyn acker
 Item noch opt schaep II beecken myt II water potten
 Item noch een watervat in den ganck¹²
 Item II scheerbecken
 Item een koperen scheerkanne
 Item noch III ackeren
 Item een stave¹³
 Item noch een stave opt trysoer
 Item een botterschottel myt eyn voet
 Item II braetpannen op malkanderen slueten
 Item noch een kleyne braetpanne
 Item II ronde pannekoeken pannen
 Item III tynnen pyessepoetten

In Aula

Item XII kussen myt oer waepen
 Item XII kussen van leer gemaicket
 Item VIII slichte kussen
 Item een groete croen myt een hertz horen
 Item noch een trysoer ront onder dye croen
 Item II groete vyerkanthe taeffelen ende eyn kleyne cum mensaelibus et mappis myt III paer schraegen
 Item II metaelen luychteren voir den schoerstayn
 Item II brantroye ende een tanghe

Item een taeffel hangende aen dye muer myt wilde dyeren
 Item noch een sytten voir dat fuer

In magna Camera

Item een beedsteede een beed myt gaerdynen ende syn toebehoeren
 Item auerhemelde koyttze myt synen toebehoeren
 Item syn cantoir
 Item een groete haelde stoell by den beede
 Item eyn metalen croen
 Item II metaelen kandelers voir den schairstayn
 Item een kleijder kaeste
 Item II brandtroyen ende een tanghe
 Item in parva camera een cantore ende II brandtroyen myt een beddestede

Item [in] superioribus cameris

Item op meyster Zybertz camer een beedsteede, een beed myt syn toebehoer sonder deijcken
 Item op stadthoens camer een beedsteede, een bedde myt syn toebehoer
 Item op dye voirste camer bavent sael een beedsteede, eyn beedde myt syn toebehoer ende twe stucken gardyns myt twe cleyne brandtroyen
 Item inder knechten camer een beedsteede, eyn bedde myt syn toebehoer
 Item opter maegden camer een beedsteede

In dat brouhuus

Item een broukettell myt alle synen toebehoer

Ego Bernardus de Arnhem Notarius
 ad premissa rogatus scripsi et s[ubscribere]
 teste manu mea propria

Noten

1. GA Deventer, kapittelarchief nr 42, Cartularium St. Lebuinus 1295-1541, p. 201vo-202ro.
2. Van Rijn 1744, p. 312, 313.
3. Een antifonaal is een boek waarin de Latijnse tekst met notenschrift is opgenomen, die overeenkomt met de inhoud van de psalm, die zij inleidt en besluit.
4. Bloemink e.a. 1996, p. 208-214.
5. Dubbe 1980, p. 31-33.

6. Dubbe 1980, p. 34.
7. Leeuwenberg 1978-79, p. 161-198.
8. Dubbe 1980, p. 25.
9. Een geelkoperen aan de binnenzijde vertind vergiet.
10. Een kwispedoor.
11. Een 'bresemerspytte' is mogelijk voor het roosteren van vis ('spit voor brasems')
12. Mogelijk een 'hangend watervat', nu ook wel lavabo genoemd.
13. Lewis 1973, p. 59-70.

Literatuur

Bloemink, J.W., H.J. Nalis en M.E. Stades Vischer, 1996. De architectuur van de kapittelhuizen en hun plaats in de stad. In: Magdelijns, J.R.M. 1996. *Het kapittel van Lebuinus in Deventer*. Nieuwegein, p. 208-214.

Dubbe, B. 1980. Het huisraad in het Oostnederlandse burgerwoonhuis in de late middeleeuwen. In: *Thuis in de late middeleeuwen*. Zwolle, p. 21-86.

Leeuwenberg, J. 1978-79. Geweikronen ook in de Nederlanden. In: *Antiek* 13, p. 161-198.

Lewis, J.M. 1973. Some types of metal chafing-dish. In: *The Antiquaries Journal* LIII (part 1), p. 59-70.

van Rijn, H. 1744. *Oudheden en gestichten van het bisdom Deventer*, Utrecht, p. 312-313.

Summary

An inventory of a Deventer canon's effects, ca. 1518

Archaeological investigation of the post-Roman period did not really make significant strides until after 1945, when the damage inflicted by the war made it possible to inspect previously inaccessible places. All kinds of utensils were unearthed in the process, stimulating interest in the medieval household. However, archaeological discoveries convey only a limited impression of the domestic inventory; as well as other objects to have survived the ravages of time, such as paintings and prints, written sources should be consulted too. One such written source is the inventory of the effects of Johannes Ockell, canon of St. Lebuinus Church in Deventer, who died in 1518. The article describes his goods and chattels room by room; curiously, hardly any seating is listed.